

דף קכו

רד. כיסויי הכלים שאין להם בית אחיזה – האם ניטלים הם בשבת?

כיסויי הכלים שאין להם בית אחיזה; לדברי תנא קמא – אינם ניטלים בשבת. ולדברי רבי יוסי, כיסויי קרקעות אינם ניטלים אבל כיסויי שאר כלים – ניטלים.

רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: מדובר כשיש תורת כלי לכיסויים (לפרש"י (וכ"מ ברב"ד), שראויים לשימוש אחר. לתוס' ושאר ראשונים, שהותקנו והוזמנו במעשה לשמש כיסוי לכלי). ובכיסוי קרקע ממש, כגון בור ודות – לדברי הכל אסור כשאין להם בית אחיזה (רש"י: מפני שנראה כבונה. תוס': משום טלטול). בכלים המטלטלים – לדברי הכל מותר (שהרי יש עליהם תורת כלי). לא נחלקו אלא בכלים שחיברום לקרקע, וללשון אחרת: כיסוי תנור (המחובר לקרקע) – תנא קמא מדמה לכיסוי קרקע ורבי יוסי מדמה לכיסוי כלים.

א. ברי"ף מובא שהלכה כתנא קמא, לאסור כיסויי כלים המחוברים לקרקע כשאין להם בית אחיזה. ואולם לענין כיסוי התנור, העיד רבי יוסי (י"ג: 'רבי יוסי הכהן') משום רבי אליעזר בן יעקב שהוא ניטל בשבת הגם שאין לו בית אחיזה. ורבינא אמר שכן נהגו במתא מחסיא. יש מפרשים שכיסוי התנור שונה משאר כלים מחוברים הואיל שהוא מסייע לאפייה כמו דפנותיו, הרי הוא חלק מחלקי התנור ודינו ככלי גמור (רמב"ן בדעת הרי"ף). והרא"ש כתב להגיה בספרי הרי"ף 'לית הלכתא כתנא קמא'.

והרמב"ם כתב: רק בכלים הקבורים באדמה ונראים כקרקע נחלקו חכמים, אבל בכלים המגולים אעפ"י שהם מחוברים – לא נחלקו (וכן נקט המאירי בדעת הרי"ף, לחלק בין תנור לכלים הטמונים בקרקע).

ב. פתיחת מכסי ניקוז שברצפת הבתים וסגירתם; יש אוסרים אם אין עליהן בית אחיזה – כדין כיסוי קרקע. ויש סוברים שאם רגילים להסירם בתדירות, הרי זה כפקק קבוע המשמש לפתיחה וסגירה ומותר (ע' ש"כ כג,; בנין שבת ב,ו ח). דבר קל הנתון על הבור או על מקוה מים, כגון שמיכה או חומר 'קלקל' – מותר להסירו או ליתנו בשבת, שניכר שאינו קבוע ואינו חלק מהבנין (הגרמ"פ שליט"א). ויש מי שאוסר (עפ"י בנין אב).

ג. כיסויי קרקע שאסור, כתב המגן-אברהם: גם אם הופרדו מהבור מבעוד יום, אסורים הם בטלטול מפני שאין עליהם שם 'כלי'. והפריי"מגדים חכך בדבר (ע' משנ"ב ובאה"ל ש,י).

פרק שמונה עשר; דפים קכו – קכז

רה. האם מותר לפנות ערימות תבן או תבואה וכד' לצורך מקום לאורחים או לשיבת בית המדרש?

שנינו, מפנים אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה או כדי יין ושמן, מפני האורחים (אפילו אורח אחד. תוס') ומפני ביטול בית המדרש – שיהא מקום לתלמידים (אבל לא לדבר הרשות, מפני טירחה בשבת ו'עובדין דחול'. מפרשים). ובלבד שלא יפנה את האוצר כולו עד שתתיישר הקרקעית – מפני חשש השוואת גומות.

לפירוש רב חסדא, אין התר לפנות יותר מחמש קופות מאוצר גדול (או לתך בתבואה צבורה. ערמב"ן ורשב"א), משום טירחה יתרה. ולשמואל (כפי גרסתנו בגמרא) אפשר לפנות אפילו הרבה אם יש צורך בדבר. נסתפקו בגמרא האם ארבע וחמש קופות בדוקא (לרב חסדא) כלומר יפנה בכלים עצמם ולא יפנה בכלים קטנים פעמים רבות מפני שמרבה בהילוך [ומכל מקום אפשר לפנות בהרבה כלים קטנים הנתונים בתוך קופה], או שמא אדרבה, עדיף למעט במשאוי מלמעט בהילוך. ולא פשטו את השאלה. (ואולם מברייתא אחת ודאי יש לשמוע שעדיף למעט בהילוך (עתוס).) וכן נראית מסקנת ההלכה. ר"ן. וכן פסק בשו"ע.

הוכיחו בגמרא שאם האורחים או התלמידים מרובים, אפשר לפנות יותר מארבע וחמש קופות (אף לרב חסדא) – כפי הצורך. ואולם לא פשטו בגמרא אם אדם אחד מותר לו לפנות הכל, או כל אחד מפנה לעצמו.

[נסתפקו בגמרא (בביצה לו.) האם מותר לפנות מגג זה לגג אחר או שמא לא התירו אלא באותו גג ולא לגג אחר – משום טירחה וזלזול בשבת (ומשמע שם לכאן' שבי"ט ודאי אסור, שלא יבואו לזלזל בו, וכל שכן כשמפנס דרך רה"ר. עתוס' וריטב"א).] וכן נסתפקו האם מותר לשלשל קופות בחבל או להורידן דרך סולמות אם לאו. ועלו הספקות ב'תיקו'.

אוצר / תבואה צבורה [שיעורה לפחות לתך – חצי כור = 214.5–123 ליטר, ובפחות מכן אינה 'אוצר'. רש"י וריטב"א. ואילו רמב"ן ור"ן פירשו בענין אחר] שלא התחילו בפינוי, הריהו מוקצה; רבי אחא אוסר לטלטלו, וכשיטת רבי יהודה. ואעפ"כ עושה בו שביל ברגלו. ורבי שמעון מתיר, דלית ליה מוקצה. [לרב חסדא, סתם משנתנו כרבי יהודה. ולשמואל – כרבי שמעון].

א. להלכה, הרי"ף הביא מחלוקת הפוסקים; יש אומרים שהלכה כרב חסדא מפני שהסוגיא הולכת בשיטתו. וי"א שהלכה כשמואל שהרי קיימא לן כרבי שמעון לענין התר מוקצה. ולגרסת בעל השאלות (וכן תמך הרמב"ן) אף שמואל לא התיר לפנות יותר מחמש. הרמב"ן והרשב"א והר"ן נקטו (גם בדעת הרי"ף) שאין לפנות יותר מחמש קופות. ואולם לענין פינוי האוצר בתחילה – מפנים כרבי שמעון.

וברמב"ם (כא, ב, כו, טו) מבואר שלדבר מצוה כגון אורחים ובית המדרש, מותר להתחיל לפנות ארבע או חמש, וכל אחד ואחד ממלא ארבע או חמש קופות [אבל לא יכבדו הקרקעית]. ולדבר הרשות אין להתחיל בפינוי אוצר, אבל מותר להסתפק ממנו [אחת או שתיים (רמב"ן)], פחות מארבע וחמש קופות. משנ"ב. והראב"ד והרמב"ן השיגו על דבריו. ובשלחן ערוך (שלג, א) נקט כהרמב"ם. ואם התחיל לפנותו מערב שבת, המג"א (שם) נקט שמותר להמשיך לפנות בשבת אפילו לדבר הרשות ארבע וחמש קופות. והט"ז אוסר לפנות כלום. והמשנ"ב הכריע להתיר עד ארבע וחמש.

ב. שיעור הקופות; התוס' ועוד ראשונים נקטו על פי הירושלמי שהקופה מחזקת שלש סאים. ואולם הרמב"ן כתב שמתלמודנו נראה שלא קבעו חכמים שיעור לקופות.

ג. אין בכלל 'אורח' אלא הבא מעיר אחרת ואין לו כאן בית [ואו אפילו נתארח בבית אחרים ומזמינם זה לסעודה – נחשב 'אורח'], אבל מי שיש לו בית בעיר ובא לסעוד אצל חברו, אינו בכלל 'אורח' (עפ"י פוסקים שלג).

ד. לצורך סעודת מצוה ודאי מותר לפנות לפי חשבון המסובים (משנ"ב שלג סק"ט).

דף קכז

אמר רבי יוחנן: גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש... ורב דימי מנהרדעא אמר: יותר מהשכמת בית המדרש...

אמר רב יהודה אמר רב: גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה...

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: ששה דברים אדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן: הכנסת אורחים, וביקור חולים, ועיון תפלה, והשכמת בית המדרש, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והדן את חברו לכף זכות. [כל אלו נכללו בדברי המשנה: כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחברו. ותלמוד תורה כנגד כולם].

דפים קכז – קכח

רז. האם הדברים דלהלן מותרים בטלטול ובשימוש בשבת?

א. תרומה.

ב. דמאי.

ג. טבל.

ד. מעשר ראשון.

ה. מעשר שני והקדש.

ו. מיני צמחים שאינם ראויים למאכל אדם; מיני תבלינים שונים.

ז. בשר חי ודג חי; בשר תפוח; מים מגולים.

א. תרומה טהורה, אפילו מונחת ביד ישראל – מטלטלים אותה. אבל תרומה טמאה שדינה בשריפה ואינה ראויה לאכילת כהן – אין מטלטלים אותה.

רש"י (קכו:): כתב שתרומה טמאה נאכלת לבהמת כהן ואעפ"כ אסורה בטלטול כי אסור להאכילה לבהמה בשבת, שאין שורפים תרומה וקדשים ביום טוב ובשבת. וכמה ראשונים תמהו על כך וסוברים שתרומה טמאה דינה בשריפה דוקא ואין להאכילה לבהמה אף בחול.

ב. מטלטלים פירות דמאי, שהרי הם ראויים לעניים ולאכסניא [כבית הלל]. ואף הוא עצמו יכול להפקיר נכסיו ולהיות 'עני'.

ג. טבל, אפילו הטבול מדרבנן כגון בדבר הנזרע בעציץ שאינו נקוב – אין מטלטלים אותו. [ואין מפנים אותו אפילו לצורך מצוה, כאורחים ובית המדרש, והוא הדין לשאר דברים המוקצים].
[אף על פי שפירות טבל מוקצים הם, אם עבר ועישר בשבת – הפירות מותרים, ושונה הטבל משאר דברים המוקצים שמתוך שנתקצו בכניסת השבת נתקצו לכל היום. נפקותא נוספת יש בדבר; המניה כלי לקבל טבל, אינו נחשב 'מבטל כלי מהיכנו' כי הטבל מוכן אצל שבת, שאם עבר והפריש מותר. עפ"י גמרא מג].

ד. מעשר ראשון שניטלה תרומתו – ודאי מטלטלים אותו. ושלא ניטלה תרומתו – אין מטלטלים, שהרי הוא טבול לתרומת מעשר.

ניטלה ממנו תרומת מעשר ולא ניטלה תרומה גדולה; אם הקדימו להפרישו בשיבולים – פטור מתרומה גדולה (והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר – ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר) ומותר בטלטול. הקדימו בכרי, שכבר נדגן (ולפי תירוץ אחד בתוס', גם ראה פני הבית. ויש חולקים) – חייב בתרומה גדולה (מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה' לאהרן הכהן), והרי הוא מוקצה.